

1814 i Norge i 2014

- | GUNNAR BOLSTAD: *Det første stortinget 1815-1816*, Akademika Forlag, Oslo 2014, 239 s., 359 NOK.
- | IDA BULL, KNUT OVE ELIASSEN, MERETE RØSKAFT & STEINAR SUPPHELLEN (RED.): *Trondheim 1814*, DKNVS Skrifter 2014, nr. 1, Fagbokforlaget, Trondheim 2014, 347 s., 399 NOK.
- | IDA BULL & JAKOB MALIKS (RED.): *Riket og regionene. Grunnlovens regionale forutsetninger og konsekvenser*, Akademika forlag, Oslo 2014, 315 s., 299 NOK.
- | BÅRD FRYDENLUND: *Spillet om Norge. Det politiske året 1814*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 2014, 359 s., 429 NOK.
- | HÅKON HARKET: *Paragrafen. Eidsvoll 1814*, Dreyers Forlag, Oslo 2014, 455 s., 305 NOK.
- | HÅKON HARKET: *Efterskrift til Paragrafen*, eget forlag, Oslo 2015, 48 s.
- | RUTH HEMSTAD: *Propagandakrig. Kampen om Norge i Norden og Europa 1812-1814*, Novus Forlag, Oslo 2014, 561 s., 385 NOK.
- | MARTHE HOMMERSTAD: *Politiske bønder. Bondestrategene og kampen for demokratiet 1814-1837*, Spartacus Forlag/Scandinavian Academic Press, Oslo 2014, 345 s., 399 NOK.
- | MARTHE HOMMERSTAD & MORTEN NORDHAGEN OTTOSEN (RED.): *Ideal og realitet. 1814 i politisk praksis for folk og elite*, Akademika Forlag, Oslo 2014, 183 s., 299 NOK.
- | ODD ARVID STORSVEEN, AMUND PETERSEN & BÅRD FRYDENLUND (RED.): *Smak av frihet. 1814-grunnloven. Historisk virkning og sosial forankring*, Scandinavian Academic Press, Oslo 2014, 400 s., 399 NOK.
- | FRODE ULVUND: *Fridomens grenser 1814-1851. Handhevinga av den norske „jødeparagrafen“*, Scandinavian Academic Press, Oslo 2014, 375 s., 399 NOK.

Det turde være velkendt, at der er betydelig mere stil over og opslutning til den norske grundlovsfejring den 17. maj hvert år i forhold til, hvordan den danske grundlovsdag den 5. juni bliver markeret. Og i 2014 – i 200-året for afståelsen af Norge ved Kielerfreden, udarbejdelsen og vedtagelsen af Eidsvollgrundloven, Norges kortvarige selvstændighed og etableringen af personalunion med Sverige, men med udstrakt selvstyre for Norge i efteråret 1814 – slog fejringen alle rekorder. Foruden optog og fest var der udstillinger, foredragsvirksomhed og anden fejring og formidling i snart sagt hver en afkrog af Norge. Og den akademiske verden, det være sig det norske forskningsråd, historieinstitutterne ved de forskellige norske universiteter foruden diverse arkiver og museer, markerede sig ligeledes. Jubilæumsfejringen er nu forbi, udstillingerne er for længst taget ned, men de mange publika-

tioner, som så dagens lys i anledning af jubilæet, består som et varigt monument. Formålet med denne artikel er at give en præsentation og vurdering af udvalgte dele af denne litteratur og herunder forsøge at indkredse de nye forskningsresultater og karakterisere nogle hovedtendenser. Det postuleres ikke, at listen er komplet, det er den helt afgjort ikke,¹ men den litteratur, der indgår i denne artikel, repræsenterer efter mit bedste skøn en række nye forskningsresultater og væsentlige historiografiske tendenser.

Som en første introduktion til det for Norge så politisk begivenhedsrige år 1814 kan man pege på Bård Frydenlunds *Spillet om Norge. Det politiske året 1814*. Her bliver den politiske udvikling i Norge i 1814 og ikke mindst det politiske spil og de interne og eksterne politiske magtkampe (og naturligvis med inddragelse af de foregående års udviklingsforløb) grundigt beskrevet og præcist karakteriseret. Den handler så at sige om kampen om Norge i Norge og kampen om Norge uden for Norge. Der er tale om en god, kronologisk gennemgang af begivenhederne i 1814 med fine og ind imellem vittige karakteristikker af de ledende aktører. F.eks. lægges der elegant ud med prologen „Løvens sorti“, der i historisk præsens effektivt og dramatisk skildrer ekskong Christian Frederiks afrejse fra Norge i oktober 1814 og hans tanker i den anledning. Overhovedet er der anlagt et aktørperspektiv. Den danske og internationale baggrund for begivenhederne i Norge i 1814 bliver naturligvis inddraget, om end i noget kortfattet form. Når det gælder danske forhold, mærker man, at forfatteren ikke altid er helt så godt inde i disse som i norske. Det danske stavnsbånd kaldes således „livegenskap“ (s. 21). Frederik 6.s adjutanter, efter deres hovedbeklædning kaldt „de røde fjer“, bliver meget traditionelt beskrevet som nogen, der „tilranet seg innflytelse i alle saker uten å ha den samme sakkunnskapen som de tyske ministerne“ (s. 22). Det er rigtigt, at offentligheden tillagde „de røde fjer“ stor og skadelig indflydelse, men det handlede i høj grad om, at det var lettere og mindre farligt for de mange, der var misfornøjede med kongens politik, at rette kritikken mod hans adjutanter end mod kongen og regeringen selv. Om Frederik 6.s alliancepolitik under Napoleonskrigene hedder det s. 41: „Frederik stod fast på sin allianse [med Napoleon], og lot Norge lide. Ikke av vond vilje, men fordi danske interesser ble prioritert fremfor norske“. Jeg har andetsteds argumenteret for, at dette skel

¹ Jeg er selv bidrager til følgende antologier, som jeg følgelig har valgt at se bort fra her: Knut Arstad (red.): *Krig på sjø og land. Norden i Napoleonskrigene, Grunnlovsjubileet 1814-2014/Forsvarsmuseet*, Oslo 2014; Ola Mestad (red.): *Frihetens forskole. Professor Schlegel og eidsvollsmennenes læretid i København*, Pax Forlag, Oslo 2013, Anne Hilde Nagel & Ståle Dyrvik (red.): *Folkestyre? Kritisk lys på 1814-demokratiet*, Bodoni Forlag, Bergen 2014.

mellem danske og norske interesser ikke giver mening. Snarere førte kongen en helstatspolitik, og hvis man endelig skal gå ind på spørgsmålet om danske eller norske interesser, så var det snarere hensynet til Norge, dets kornforsyning og dets fortsatte tilhørsforhold til Helstaten, som var afgørende.² Det forhold, at denne politik ikke lykkedes, men at Norge til sidst måtte afstås, har nok bidraget til at sløre disse sammenhænge. Der er også andre af Frydenlunds vurderinger, der kan diskuteres. Det politiske systemskifte i 1814 kaldes således en revolution. Sådant vil ikke alle være enige om at se det. Men hvis man med en revolution mener, at der indtrådte gennemgribende forandringer, der ikke ville have været (troet) mulige under det hidtidige system, så synes jeg egentlig godt, at betegnelsen kan forsvares. Det er nemlig ikke en given sag, at en revolution nødvendigvis må foregå med udviklingen i Frankrig i 1789 og de følgende år som drejebog. Man kan karakterisere bogen som en folkebog, der kan læses af læg og lærd og vil være god baggrundslæsning for den øvrige speciallitteratur om diverse aspekter af 1814 og Norge. Set fra et universitetslærerperspektiv føles det dog som en mangel, at der ikke er oversigter over de historioGRAFISKE positioner i de forskellige spørgsmål i emnet, der gennem tiden har været debat omkring. Så meget større føles dette savn, da man slet ikke er i tvivl om, at forfatteren absolut ville have været i stand at levere noget sådant.

Den politiske og militære udvikling, både i Norden og i Europa generelt fra 1812 og til og med selve året 1814, er emnet for Ruth Hemstads afhandling. Det er dog ikke nogen fremstilling af det militærhistoriske forløb, fokus er derimod på krigsførelse med blæk i stedet for blod, altså propaganda- og pamfletkrigen, kampen om at vinde den offentlige mening både i Norge og i det store udland så at sige. Både fra dansk og svensk side søgte man at vinde den norske opinion for sig, især gennem flyveblade, hvor man redegjorde for egne hensigter og motiver og imødegik fjendens ditto. Ligeledes blev der udfoldet bestræbelser på at vinde stormagterne og opinionen hver for sin sag. Foruden flyveblade og pamfletter er der også gjort brug af materialer som kongelige bekendtgørelser, militære bulletiner, prædikener, aviser og tidsskrifter, men også utrykte kilder som dagbøger og breve, idet afskrifter af trykte meddelelser vides at have cirkuleret i betydeligt omfang, så at det håndskrevne ord ikke var det trykte ord så underlegent i datidens opinionsdannelse, som man umiddelbart skulle tro. Der ligger et meget omfattende kildemateriale til grund for undersøgelsen,

² Michael Bregnsbo: „The motives behind the foreign political decisions of Frederick VI during the Napoleonic Wars“, *Scandinavian Journal of History*, 39 (3), 2014, s. 335-352.

både danske, norske, svenske og engelske arkiver og biblioteker er blevet benyttet.

Den anvendte fremgangsmåde kalder forfatteren selv for politisk-bibliografisk metode. Nærmere bestemt: Gennem „en tykk beskrivelse som ser på indhold og på bibliografiske og bokhistoriske aspekter, er det et mål at skrive dette materialet tydeligere og mere systematisk ind i den politiske 1814-historien, som en integreret del af de politiske processerne“ (s. 26f.). Rent konkret bliver der i analysen gået kronologisk frem, de mange begivenheder mellem 1812 og 1814 bliver beskrevet, og i tilknytning hertil refereres den propaganda- og pamfletkrig, de hver især gav anledning til. Det bliver bl.a. påpeget, at man fra svensk side allerede i 1812 stillede nordmændene i udsigt, at de ville kunne leve under deres egen fri forfatning inden for unionen med Sverige. Det var selvfølgelig propaganda og dermed være ikke sagt, at den svensk-norske unionsordning i 1814 var resultatet af en bevidst, tilsigtet svensk politik, eller at den var det, svenskerne selv ønskede. Men ikke desto mindre viser det, at ideen om norsk selvstyre inden for en union med Sverige var en tanke, der på et ret tidligt tidspunkt blev offentligt italesat.

Værket rummer en over 100 sider lang „Bibliografisk ekskurs“ over både håndskrifter og tryksager fra propagandakrigen. Vist kunne der have været lavet dyberegående studier i dette materiale, f.eks. mere systematiske analyser af sprogbrug og anvendte begreber og af udviklingen heri samt udgivelsesmønstre og -statistik. Men hertil er blot at sige, at i forvejen fylder værket over 500 sider, og om ikke andet vil der med den minutiøse bibliografi,³ som Ruth Hemstad har tilvejebragt, være virkelig gode muligheder for fremtidige forskere, der ønsker at lave netop den slags dyberegående studier.

Litteraturen i anledning af 1814-jubilæet består også af studier over, hvordan den nye grundlov og det nye politiske system kom til at fungere i praksis. Det første Storting, der trådte sammen i efteråret 1814, var ekstraordinært indkaldt til at vedtage den grundlovsæn-

³ Som en detalje i småtingsafdelingen må forfatteren til denne artikel have lov til at gøre opmærksom på, at på s. 237 nævnes en prædiken holdt i Århus den 6. februar 1814 af præsten og teologiprofessoren J.H. Larsen, hvor han forsvarede kongens beslutning om at afstå Norge. Denne prædiken blev oversat til svensk og trykt i Sverige „som en del af propagandavirksomheten derfra, som en legitimerende begrundelse fra dansk side“. Og det hedder så: „Nogen dansk udgivelse av denne prekenen er ikke kjent“. Jo, der kendes en dansk udgivelse: jf. Michael Bregnsbo: *Samfundsorden og statsmagt set fra prædikestolen. Danske præsters deltagelse i den offentlige opinionsdannelse vedrørende samfundsordenen og statsmagten 1750-1848, belyst ved trykte prædikener. En politisk-idehistorisk undersøgelse*, Kbh. 1997, s. 271f. & 360.

dring, der muliggjorde unionen med Sverige, og havde følgelig mere karakter af en grundlovgivende forsamling end et parlament. Det første ordinære storting samledes 1815-16, og dette er emnet for Gunnar Bolstads bog. Man kan på en måde sige, at Bolstad derved fortsætter, hvor Frydenlund slap. Efter turbulensernes år 1814 gjaldt det nu om at få systemet til at fungere, finde en passende ramme og arbejdsform, ikke bare for Stortinget, men for den politiske offentlighed overhovedet og for forholdet mellem den fælles unionskonge, den norske regering og Stortinget. Og der var fortsat en overordentlig stor mængde vigtige, men vanskelige og prekære politiske spørgsmål, der skulle findes en løsning på. Bogen handler ikke kun om Stortinget, men om den politiske offentlighed og det politiske system i videre forstand. Al begyndelse er som bekendt svær. Der var problemer med at finde en passende praksis og tone i det nye politiske system. Hermed sigtes til omgangsformer i debatten i Stortinget og administrationen af den ny-erhvervede ytringsfrihed i den offentlige debat. Her kunne det være svært for myndighederne, opflaskede under enevælden som de var, at finde deres ben i forhold til de nye tider. En bonde og valgt stortingsrepræsentant blev således taget i forhør af retten, fordi han i et opråb havde opfordret vælgerne til at vælge bønder og i den forbindelse havde bemærket, at bønder kunne være lige så gode stortingsmænd som embedsmændene. En købmand, der i en avisartikel havde skrevet, at rets- og politikvæsenet slumrede, og en boghandler og avisudgiver, der skrev, at højesteretsadvokaternes embeder var højst uretfærdigt bebyrdede, blev ligeledes udsat for retsforfølgelse. Alle blev dog frikendt. Men der er også eksempler på magtmisbrug, hvor embedsmænd lod bonderepræsentanter sætte under tiltale. Derved var de efter tidens normer ikke værdige til at indtage deres plads i Stortinget, heller ikke selv om de efterfølgende blev pure frikendt. På den måde kunne man undgå, at visse uønskede personer fik sæde i Stortinget.

Interessemodsætninger mellem forskellige samfundsgrupper kom til udtryk ved behandlingen af en række sager, herunder spørgsmålet om almen værnepligt og om tilvejebringelse af et stabilt pengevæsen samt om, hvordan næringsfrihed skulle forstås. Også ved spørgsmålet om fordeling af skattebyrderne mellem by og land brød klassemodsætningerne ud i lys lue. Her led bønderne dog nederlag, idet de stortingsrepræsentanter, der var embedsmænd af profession, men ikke personligt blev berørt af by- og landskatterne, her gik sammen med byernes erhvervsborgerskab. Det understreges, hvorledes alt dette foregik under hensyntagen til Sverige og kronprins Karl Johan. Det gjaldt for Stortinget om at vise sig arbejds- og beslutningsdygtigt og undgå provokationer over for svenskerne, der kunne give dem anled-

ning til at gribe ind og påtvinge ændringer i Norges nyvundne statsretlige og forfatningsmæssige status.

Bogen er undervejs illustreret med små portrætartikler om de centrale aktører og iagttagere, ofte med vittige og prægnante karakteristikker som f.eks. „Hans Nansen – den snakksomme patriot“, „Halvor Hoel – godseier og oppvigler“ eller „Lorentz Lange – pedantisk jurist“. Begyndervanskelighederne var betydelige, og den mængde sager, som det første ordinære storting måtte tumle med, var enorm, og endvidere var den politiske situation indadtil og i forholdet til Sverige prekær. Men ikke desto mindre er det Bolstads vurdering, at Stortinget bestod prøven, om end ikke uden anmærkninger. Navnlig det forhold, at det lykkedes at nå til enighed om at etablere et stabilt pengevæsen, bliver her fremhævet som et bevis på dets politiske modenhed.

En af de grupper, der fik valgret og valgbarhed i 1814, var bønderne. Hvordan bønderne agerede i politisk sammenhæng i de første 23 år efter grundlovens vedtagelse, er emnet for Marthe Hommerstads bog *Politiske bønder. Bondestrategene og kampen for demokratiet 1814-1837*. I historiografien er bønderne på den ene side blevet set som sande bærere af norskhed og norsk kultur under unionstiden med Danmark, mens de og deres politiske ageren efter 1814 på den anden side er blevet set som styrede af snævre materielle egeninteresser og uden større forståelse for værdien af en konstitutionel stat eller andre højere materier. Ofte brugte de udenomsparlamentariske midler (demonstrationer, supplikker) for at varetage deres interesser, og mange bønder var uinteresserede i Stortinget og i at gøre brug af deres stemmeret. Endvidere kunne bondestortingsmænd med deres lave uddannelsesniveau let komme til kort i debatterne over for eliten af veluddannede, vidende og retorisk skolede embedsmænd blandt Stortingets medlemmer. På baggrund af et omfattende utrykt og trykt kildemateriale og ved at trække på samfundsvidenskabelig teoridannelse om mobilisering, politisk kultur og handlingsrepertoarer samt om demokrati og demokratisering påviser Hommerstad, at vist tilhørte Stortingets bonderepræsentanter den lokale elite i deres hjemegn, men ikke desto mindre kan der allerede tidligt påvises en tendens blandt bønder til at understrege nødvendigheden af at indvælge bønder i Stortinget. Og i begyndelsen af 1830'erne fik bønderne for alvor deres gennembrud på tinge. Når man ser på bøndernes politiske holdninger og ageren gennem perioden, så er det ifølge Hommerstad forenklet at sige, at de ene og alene var dikteret af snævre, materielle standsegoistiske interesser. I hvert fald ikke mere, end det var tilfældet for stortingsrepræsentanter fra andre erhverv og stænder. I øvrigt blev der i mange tilfælde dannet ad hoc-alliancer mellem bonderepræsentanter og repræsentanter fra an-

dre stænder i Stortinget i begge velforståede egeninteresse. Frem for at skelne mellem parlamentarisme og udenomsparlamentarisme som to forskellige måder for bønderne at varetage deres interesser på, ser Hommerstad dem som to parallelle interessevaretagelseskanaler, der ikke udelukkede hinanden, selv om den udenomsparlamentariske vej først og fremmest blev benyttet i første halvdel af perioden. Der var mange i Norge, der fandt, at 1814-grundloven var alt for vidtgående, og ønskede betydelige indskrænkninger. Samtidig vidste man i disse kredse, at også Karl Johan nærrede ønsker i den retning. For ikke at give ham en anledning til eller et påskud for at indskrænke grundloven, ja måske helt eliminere den og Norges relativt selvstændige status inden for unionen, opstod den såkaldte grundlovsconservatisme. Her gjaldt den om stædigt at holde fast ved grundloven, da den mindste ændring frygtedes at give svenskerne blod på tanden. Det var først og fremmest embedsmændene, der stod for denne grundlovsconservatisme, men i og med at de af de anførte årsager afviste enhver ændring i grundloven, sikrede de også fastholdelse af bøndernes politiske rettigheder, som mange nordmænd ellers gerne så beskåret. Hommerstad argumenterer for, at der i løbet af perioden fandt en voksende politisering af bondestanden sted, således at bønderne begyndte at tænke nationalt frem for lokalt og parlamentarisk fremfor udenomsparlamentarisk. Udviklingen i bøndernes politiske ageren 1814-37 skal således ses som en overgang fra den gamle enevældes politiske kultur til en demokratisk politisk kultur.

1814-grundloven var enestående liberal for sin tid. Netop derfor virker det overraskende, ja rent ud sagt forbløffende, at der i dens paragraf 2 stod: „Den evangelisk-lutterske Religion forbliver Statens offentlige Religion. De Indvaanere, der bekjende sig til den, ere forpligtede til at opdrage sine Børn i samme. Jesuitter og Munkeordener maae ikke taales. Jøder ere fremdeles udelukkede fra Adgang til Riget“. Denne højst uliberale bestemmelse i en grundlov, der ellers sikrede religionsfriheden, er traditionelt blevet (bort)forklaret som en arbejdsulykke, en smutter, der var udslag af den hast, hvormed grundloven blev udarbejdet, og at den blev gennemført af uvidende, uoplyste og fordomsfulde bonderepræsentanter. Samt at den i øvrigt slet ikke fik nogen praktisk betydning, da der alligevel ikke boede jesuitter, munke endsige jøder i Norge. Men to studier over denne paragraf med henblik på dens bestemmelse om jøder, paragraffens ophav, tilblivelse, anvendelse og virkning, udkommet i anledning af grundlovsjubiliæet, fortæller en ganske anden historie. Håkon Harket har begået en idehistorisk undersøgelse over paragraffens indførelse og de internationale idemæssige strømninger, som dens ophavsmænd var påvirket

af. Det påvises her, hvorledes de fremtrædende eidsvollgrundlovsfædre Christian Magnus Falsen, Georg Sverdrup og Nicolai Wergeland – alle tre lærde akademikere – var aktive med hensyn til indførelsen af denne paragraf i grundloven, og at de var overordentlig velbevandrede i datidens europæiske tænkning omkring jøderne og deres stilling i samfundet, og at paragraf 2 var udtryk for realisering af sådanne tanker. „Jødeparagraffen“ var altså ikke nogen arbejdsulykke eller hastværksarbejde, tværtimod vidste dens ophavsmænd nøje, hvad de gjorde. Deres modvilje mod jøderne var primært religiøst bestemt. Hvis jøderne konverterede til kristendommen, ville de sagtens kunne opholde sig i Norge. Der var ganske vist tanker fremme om, at jøderne selv efter konversion til kristendommen desuagtet ville vedblive at være jøder og have deres loyalitet hos deres medjøder fremfor hos den norske stat (de ville altså være en stat i staten så at sige). I samtidens Tyskland var der – viser Harket – modvilje mod jøderne som sådan i en grad, at man må sige, at det var racemæssigt begrundet eller i hvert fald et forstadium til racismen. Men tilstedeværelsen af tilsvarende, racemæssigt begrundede holdninger på Eidsvoll i 1814 hverken påviser eller hævder Harket. Det er derfor diskutabelt og udtryk for lidt uklar begrebsbrug, når han karakteriserer den ideologi, der lå til grund for det norske jødeforbud, som „moderne antisemitisme“. En sådan betegnelse synes jeg, at man burde reservere til den racistisk begrundede antisemitisme, hvortil man ikke var nået endnu i 1814. Denne kritik af begrebsbrugen må dog ikke skygge for, at der er tale om et overordentlig grundigt, lærd og skarpsindigt stykke idehistorisk detektivarbejde, der bygger på et meget omfattende empirisk materiale, og som sætter norske forhold ind i en bred international intellektuel kontekst og nødvendiggør en omskrivning af historien.⁴

Mens Harket ser på den idehistoriske oprindelse til paragraffen, ser Frode Ulvund i bogen *Fridomens grenser 1814-1851. Handhevinga av den norske „jødeparagrafen“* på de virkninger, paragraffen fik. Den traditionelle opfattelse af, at paragraffen ikke fik nogen praktisk betydning, bliver her effektivt og overbevisende gennemhullet. Allerede i løbet af 1814 blev der foranstaltet klapjagt på jøder, der opholdt sig i Norge, eller personer, der var under mistanke for at være jødiske. Jøder skulle forstås religiøst. Folk af jødisk oprindelse, der havde konverteret til lutherdommen, var ikke omfattede af forbuddet. Men de måtte i så fald kunne fremvise en dåbsattest. Det var navnlig handelsstanden i Bergen, der førte an i klapjagten, og man kunne få den mistanke, at det

⁴ Bogen blev sammen med et udgivet efterskrift den 20. november 2015 forsvaret for dr.philos.-graden ved Universitetet i Bergen.

handlede om at sætte generende konkurrenter ud af spillet – for en tid eller for bestandig – ved at beskyldte dem for at overtræde paragraf 2. Der blev foretaget mange udvisninger.

At forbuddet blev håndhævet principfast og konsekvent, ses også af en sag fra 1817. Et skib på vej fra Königsberg til Hull kom i havsnød og måtte søge nødhavn i Bergen. En jødisk passager blev derfor taget i forvaring og udvist, uanset at skipperen havde tilbudt, at han kunne bo om bord på skibet og rejse videre med det, når det igen var blevet sejlklaart. Det skal dog siges, at de lokale myndigheders fremfærd fik et retligt efterspil, men det var pga. de store omkostninger for det offentlige, der havde været forbundet med udvisningen.

Alligevel blev forbuddet ikke håndhævet mere konsekvent og principfast end, at myndighederne kendte til dispensationer. I 1822 befandt Norge sig i en katastrofal statsfinansiell situation, ja var på fallittens rand og havde desperat behov for lån, men lav kreditværdighed hindrede dette. En norsk statsbankerot ville ikke bare være en økonomisk katastrofe, men tillige kunne bruges politisk af svenskerne til at bringe Norges statsretlige stilling i fare. Den eneste, der tilbød at låne Norge penge, var Joseph Hambro fra det jødiske handelshus af samme navn. Han kom til møder i Norge for at forhandle de nærmere vilkår om lånet, og trods hans tilhørsforhold til jødedommen, som var alment kendt, blev der ikke lagt hindringer i vejen for hans indrejse og ophold.

Efterhånden bredte der sig dog en stemning for at ophæve jødeforbuddet, og i 1842 lykkedes det at opnå flertal for dette i Stortinget. Men da der var tale om en forfatningsændring, krævedes et kvalificeret flertal, og et sådant blev først opnået i 1851.

Kunne det tænkes, at der fra norsk side findes en vis tendens til selvglæde i forbindelse med grundlovsfejringen, kan Harkets og Ulvunds studier være et betydeligt korrektiv dertil.

Mange antologier, ofte frugten af konferencer og seminarer, foreligger, således *Ideal og realitet. 1814 i politisk praksis for folk og elite* og *Smak av frihet. 1814-grundloven. Historisk virkning og social forankring*. En del af de monografiforfattere, der allerede er nævnt, går igen her som redaktører og/eller bidragydere. Det vil føre for vidt at referere og vurdere alle de artikler, der er optrykt her, men jeg vil dog vende tilbage til nogle af dem i mine afsluttende betragtninger. Derimod skal følgende antologier omtales lidt nærmere: *Riket og regionene. Grunnlovens regionale forutsetninger og konsekvenser* og *Trondheim 1814*. De skal fremhæves, fordi de anlægger henholdsvis en regional- og en lokalhistorisk vinkel på 1814.

Før 1814 havde der stort set ikke været nogen fællesnorske eller særnorske institutioner, Norge havde derimod været opdelt i fire stifter,

der hver især interagerede med styret i København. Ved grundloven af 1814 blev Norge en enhedsstat med Christiania som hovedstad med sæde for regering, administration og Stortinget. Antologien *Riket og regionene* har valgt at anskue 1814 i et regionalt perspektiv. Og selv om kredsen af forfattere alle er knyttet til historieinstituttet ved Norges Tekniske og Naturvidenskabelige Universitet i Trondheim, omhandler bogen ikke kun Trondheim-regionen. Forfatterne er endvidere interesserede i at undersøge betydningen af ophøret af statsfællesskabet med Danmark og af etableringen af en norsk stat, og derfor bliver ikke bare året 1814 behandlet, men tillige årene op til 1814 og efter 1814 for derved at kunne behandle spørgsmålet om brud eller kontinuitet.

Blandt bidragene til denne antologi skal nævnes Steinar Supphellens, som undersøger de øverste, civile administrative chefer for regionerne, stiftamtmandene, hen over 1814. Trods visse ændringer vedblev embedet at bestå, og stiftamtmandene sad længere i embedet før end efter 1814, formentlig pga. ringere karrieremuligheder, efter at advancement til stillinger i Danmark ikke længere var en mulighed. Ida Bull beskæftiger sig med den politiske kultur i stiftsbyerne. I dansketiden var der blevet indført en institution, de eligerede borgere eller eligerede mænd. De var borgere i betydningen selvstændige erhvervsdrivende og gerne i den øvre del af den lokale samfundspyramide, der medvirkede ved den kommunale byforvaltning. Dette kolliderede i 1814 med en ny type repræsentation, nemlig borgere i betydningen statsborgere uanset erhverv. To typer borgerbegreber – et traditionelt og et moderne – stod altså over for hinanden og gav i begyndelsen anledning til en vis forvirring. I denne fase umiddelbart efter 1814 kunne de eligerede borgere også finde på at rette henvendelse til de lokalt valgte stortingsmænd. Magne Njåstad kortlægger med udgangspunkt i nogle adresser (underskriftindsamlinger) i vinteren 1813-14 fra de norske stiftsbyer disses intellektuelle miljøer (biblioteker, tidsskrifter, aviser) og påviser forskelle og ligheder. Ragnhild Hutchison ser på den økonomiske betydning for byerne Christiania og Bergen af at blive skilt fra Danmark og af, at Norge blev en egen stat. For Christianias vedkommende var der tale om brud, idet byen efter Napoleonskrigene blev ramt af de høje britiske toldtariffer på tømmer, som byen hidtil havde levet højt på at eksportere over Nordsøen. Ligeledes mistede byen sin toldfrihed på handel med Danmark. Til gengæld forstod byen at opdyrke nye erhvervs- og handelsfelter, ligesom dens nye status som hovedstad åbnede for nye muligheder. For Bergens vedkommende var der derimod i højere grad tale om kontinuitet, nogen markant omstilling var ikke nødvendig, men til gengæld gik byen tilbage som følge af skærpet udenlandsk konkurrence. De to sidste bidrag ved henholdsvis Jan Thomas Kobberrød og Jakob Maliks omhandler regi-

onale interessekampe og markeringer. Den første handler om lokaliseringsring af Norges bank, som havde sæde i Trondheim indtil 1896, hvor den blev flyttet til Christiania. Den anden behandler kampen om udformningen af et norsk handelsflag i perioden 1814-21 i et regionalt perspektiv. Der var nemlig forslag om, at flaget skulle forsynes med symboler for de forskellige norske regioner, og det var muligvis led i kampen for en forfatningsændring, der skulle styrke regionerne politisk. Et andet regionalt stridsspørgsmål, som Maliks har beskrevet i artiklen om rigsforsamlingen og enhedsspørgsmålet, var, hvorvidt Nidaros domkirken i Trondheim skulle være de norske kongers kroningskirke, hvilket ikke alle mente. Nogle holdt på domkirken i Christiania, landets hovedstad, mens andre ønskede, at kroningen skulle gå på skift mellem de norske domkirker. Som man nok kan gætte, var der i dette spørgsmål ofte sammenhæng mellem standpunkt og bopæl.

I bogen *Trondheim 1814* bliver der anlagt et lokalt perspektiv. Forfatterkredsen er delvist sammenfaldende med det foregående værks. Bogens første afsnit handler om Trondheim som deltager i begivenhederne i 1814. Merete Røskaft skildrer dagliglivet i byen på basis af den lokale *Adresseavis*. Det fremgår heraf, at en omfattende bybrand anden juledag 1813 i nogen grad stjal billedet fra de nationale og internationale begivenheder af betydning for Norge ved indgangen til 1814. Jakob Maliks behandler den storpolitiske udvikling op til 1814, hvor det en overgang i 1813 så ud til, at Frederik 6. ville kunne slippe med at afstå Trondheim Stift. Sådan gik det som bekendt ikke, men overvejelserne om en afståelse af dette stift var noget, man længe huskede her. Maliks nævner den mulighed, at noget sådant måske ville have kunnet styrke Trondheim økonomisk og tilsvarende have svækket Bergen, der i høj grad levede af at videresælge og udskibe produkter fra Nordnorge. Steinar Supphellen bidrager med to artikler. I den ene skildres Christian Frederiks besøg i Trondheim i februar 1814, og han kan her i høj grad trække på prinsens egne omfattende, udgivne dagbøger. I den anden artikel gives et portræt af Trondheimbiskoppen, hyperpatrioten Peter Olivarius Bugge, der havde gjort sig ud til bens med Danske Kancelli i København, men til gengæld søgte at støtte sig så meget des mere til prinsregenten. Afsnittet afsluttes med en skildring ved Karl Erik Haug af den militære tilstedeværelse i Trondheim i 1814. Der bliver her tegnet et portræt af den øverstkommanderende, general Georg Frederik von Krogh, der var det gamle danskstyrede, enevældige samfunds mand, og som derfor ikke havde nogen rolle at spille i det frie Norge efter 1814. En enkelt sætning undrer mig dog: Det hedder om von Krogh. „Med bakgrunn fra kongens stab –

herunder hans deltagelse i sjuårskrigen, hvor han ble såret mens han dekket kongens retrett – var båndene til det danske kongehuset sterke“ (s.102). Hvilken Syvårskrig og hvilken konge menes der? De øvrige seksjoner af Trondheimbogen handler for det første om befolkningsudvikling, sundhedsvæsen, uddannelse, videnskab og handelsforhold i byen, og for det andet om kultur (kunst, teater, musikliv og arkitektur) omkring 1814. De to sidstnævnte bøger demonstrerer henholdsvis den regionale og den lokale vinkel som et frugtbart og værdifuldt korrektiv eller i hvert fald supplement til rigshistorien.

Hvis man skal forsøge at udpege nogle generelle tendenser i den her anmeldte litteratur – og det vil blot være nogle ud af mange mulige tendenser, andre vil nok bide mærke i andre tendenser, end jeg gør – så er der *for det første* spørgsmålet om demokrati. 1814-grundloven gælder nemlig endnu, og den er derved verdens næstældste endnu gældende forfatning, kun overgået af USA's. Vist er en række paragraffer i 1814-grundloven gennem tiden blevet suppleret eller ændret, det gælder ikke mindst dem om Stortingets kompetence i forhold til regering og konge samt om valgrettens udstrækning og selvsagt forbuddet mod jøder og jesuitter. Men trods disse bestemt ikke ubetydelige ændringer gennem tiden så er Eidsvollgrundloven fortsat grundlag for nutidens norske demokrati, og det er givetvis en vigtig grund til, at den fejres så storlået. Den er nemlig ikke „bare“ en historisk begivenhed. I Norge kan man efter nærmere fastsatte procedurer lave ændringer i den bestående grundlov. I Danmark kan enkeltparagraffer i en eksisterende grundlov derimod ikke ændres eller føjes til, men der må laves en helt ny grundlov ved blot den mindste lille ændring. Det er senest sket i 1866, 1915 og 1953, også selv om en meget stor del af paragrafferne ordret er de samme som i 1849.

Nu er det bestemt ikke sådan, at nogen af forfatterne vil hævde, at demokratiet blev indført i Norge i 1814. Tværtimod demonstrerer flere forfattere et skarpt blik på problemerne med at skabe en tidssvarende politisk kultur i et samfund præget af 150 års enevælde og næsten 400 års dansk styre. I antologien *Ideal og realitet* argumenterer Øystein Rian for, at den norske embedsstand efter 1814 i mange henseender havde en funktion, der lignede den, adelen havde i andre lande. Sammesteds diskuterer Odd Arvid Storsveen, hvorvidt Eidsvollforfatningen var overklassens grundlov. Men 1814-grundloven gav også anledning til impulser og muligheder, der på sigt førte i demokratisk retning. Det gælder ikke mindst studierne af bøndernes politiske adfærd. Endvidere analyserer Hilde Sandvik i samme antologi lovforslag og debatter 1814-33 om spørgsmålene om ligeret for kvinder, f.eks. i arv,

myndighed, råderet over egen ejendom samt – forudsat at de var husstandsoverhoveder med en vis formue – kommunal valgret. Ikke alle forslagene blev vedtaget, men de blev grundigt behandlet og diskuteret, og i visse tilfælde var det kongens veto, de strandede på, men vel at mærke pga. andre elementer i lovforslaget end de rent kvinderetlige.

Derimod kunne man godt ønske sig nogle nærmere overvejelser over, hvad man så skal kalde den styreform, Norge fik i 1814, når det altså ikke var demokrati. Det var ikke kun tilfældet, fordi reglerne for valgret og Stortingets kompetence ikke svarer til nutidens demokratiske idealer, men også fordi demokrati og demokrat i samtiden var et skældsord, som stort set alle grundlovsfædre indigneret ville have afvist, hvis nogle havde benævnt dem sådan.⁵ Man kunne måske sige, at Norge i 1814 blev et konstitutionelt monarki, hvor den politiske magt og det politiske liv og borgernes rettigheder var reguleret gennem en forfatning. Nu lader det sig imidlertid sige, at enevælden før 1814 også havde en forfatning, nemlig Kongeloven af 1665. Denne var noget så selvmodsigende som en enevældig forfatning. Vist overlod den ikke meget til befolkningen for at sige det pænt, men en forfatning var den vel ikke desto mindre. Man kunne dermed sige, at Norge (og Danmark) også før 1814 var konstitutionelle monarkier, men måske kunne man så bruge betegnelsen frit, konstitutionelt monarki om Norge efter 1814 for at skelne fra Kongelovens enevældige styre.

For det andet kendetegner det meget af den nye 1814-forskning, at den politiske sfære bliver anskuet i et mangesidigt perspektiv, oppefra og ned og omvendt og med vægt på den politiske offentlighed i bred forstand, på politisk aktivitet og adfærd både blandt stortingseliten og i vælgerbefolkningen som sådan og med betydelig opmærksomhed på såvel de regionale som de lokale aspekter. Man kunne under ét kalde det for politisk kultur, og et aspekt som politisk kommunikation står her stærkt, sikkert med inspiration fra *new political history*.

For det tredje er der i den nye forskning også opmærksomhed på den internationale sammenhæng, som begivenhederne i Norge i 1814 og årene derefter indgik i. Det gælder mht. politisk historie og i Håkon Harkets tilfælde desuden politisk idehistorie. Tidligere har norske historikere stået stejlt over for hinanden i spørgsmålet om, hvorvidt begivenhederne i 1814 var udtryk for det norske folks egen, bevidste nationale vilje og ønske, eller om det var begivenhederne ude i Europa, der ved skæbnens gunst gav nordmændene mulighed for at få national selvstændighed og politisk frihed og derved skabe sig en egen norsk nationalitet. Det forekommer mig, at der i litteraturen i anled-

⁵ Her henvises til Jeppe Nevers: *Fra skældsord til slagord. Demokratibegrebet i dansk politisk historie*, Odense 2011, især s. 80-83.

ning af 200-års jubilæet forekommer en vis opblødning i disse traditionelt stærke historiografiske frontdannelser med tendens til at søge at tilgodese både den indre og den ydre udvikling.

Det er altså, hvad den internationale sammenhæng betød for Norge. Med andre ord: Hvordan tog den norske udvikling sig ud i international sammenligning? Det leder mig *for det fjerde* over til, at man i den megen ny forskning i anledning af 1814-jubilæet godt kan savne komparative studier med andre lande. Når man ser bort fra tendensen til at inddrage den internationale udvikling i bestræbelserne på bedre at kunne forstå Norges skæbne og udviklingen internt i Norge, så er det indtryk, der står tilbage, at tendensen i historieskrivningen om Norge og 1814 er nationalt selvcentreret. (Og tilsvarende tendenser kan i ligeså høj grad iagttages i dansk og sikkert også i mange andre nationalstaters historieskrivning). Mere komparativt anlagte studier, hvor Norges forhold bliver sammenlignet med et eller flere andre lande, ville måske kunne sætte den norske udvikling i relief og tilføre nye indsigter. I antologien *Smak av frihet* skriver den svenske historiker Torbjörn Nilsson og den danske historiker Rasmus Glenthøj om den norske grundlovs virkning i henholdsvis Sverige og Danmark, men det er ikke egentlig komparativ historie. Vist kommer en del af forfatterne indimellem ind på forholdene i andre lande, Øystein Rian drager i den førnævnte artikel således paralleller mellem den dansk-norske embeds- og handelselite og den anglo-irske elite i Irland, Harket gør opmærksom på jødernes stilling andetsteds i Europa i samtiden, og Odd Arvid Storsveen peger i en artikel i antologien *Smak av frihet* på den usædvanlig stærke regionale forankring, der angiveligt kendetegner norsk politisk kultur. Flere eksempler kunne nævnes, men virkelig komparativt anlagte studier af udviklingen i Norge og udviklingen andetsteds bliver egentlig kun leveret af Morten Nordhagen Ottosen, dels i antologien *Smak av frihet*, hvor han sammenligner den politiske udvikling i Norge med den tilsvarende udvikling i Sydtyskland ca. 1800-1848, og i endnu bredere perspektiv i antologien *Ideal og realitet*. Det fremgår her, at udviklingen i Norge med en fri forfatning i et Europa præget af politisk reaktion og restauration ikke var så enestående og exceptionel, som det ofte påstås. Til gengæld var bøndernes politiske deltagelse og ikke mindst fremkomsten af det såkaldte bondestorting i 1833, hvor antallet af bønder for første gang oversteg antallet af embedsmænd blandt stortingsmændene, et punkt, hvor forholdene i Norge adskilte sig markant fra Sydtyskland og sikkert også andre dele af Europa.

Disse undersøgelser tyder på, at komparativt anlagte studier ville kunne tilføre historieskrivningen om forholdene i Norge (og i de

lande, som der bliver sammenlignet med) nye indsigter, sammenhængsforståelser og perspektiver. Man vil derigennem kunne blive opmærksom på, i hvilke henseender forholdene i Norge med diverse nuancer lignede forholdene andre steder, og i hvilke henseender de var unikke. Hvis man bare holder sig til Norge, Danmark og Sverige, kunne man pege på kildebaserede komparationer af grundlovene 1809, 1814, 1849 og 1866 og sammenligninger mellem de politiske bevægelser, kræfter og grupperinger, organisations- og aktivitetsformer samt ideologier og konfliktspørgsmål i løbet af 1800-tallet som interessante, men stort set uudforskede forskningsfelter i komparativ sammenhæng. Sammenligninger med ikke-skandinaviske lande ville givetvis også kunne henlede opmærksomheden på interessante forskelle og ligheder, men der er i norsk såvel som i dansk og en række andre landes historieskrivning fortsat tendens til det fænomen, som den norske historiker Stein Tønnesson beskriver: „I 1991 sendte jeg den aldrende [fremtrædende historieprofessor, MB] Jens Arup Seip en bok om et annet land enn Norge med en dedikasjon der jeg fremhevet betydningen av å forske på resten av verden. Seip sendte meg som takk sin siste bok med en hilsen fra 'en som har sett verden, og gikk til Norge for bedre å forstå den'“.⁶ Skal man følge denne tankegang, har forfatterne til den litteratur, der er omtalt i denne artikel, demonstreret stor verdensforståelse. Men man kan vel også opnå bedre forståelse af Norge ved at gå til verden.

Der er alt i alt fremkommet megen ny og værdifuld forskning i anledning af 1814-jubilæet, og der er god grund til at takke for og glæde sig over al den nye viden og alle de nye indsigter, vi herved har fået. Men hvis man alligevel afslutningsvis skal pege på ét desideratum, så må det netop være flere komparativt anlagte studier af udviklingen i Norge med tilsvarende forhold andre steder. Det vil kunne medvirke til at sætte de norske forhold i relief og derved opnå større og dybere indsigter i og forståelse af disse. De tendenser i så henseende, der faktisk er i den litteratur, der udkom i 2014, lover nemlig rigtig godt for værdien og udbyttet af sådanne tilgange. Forhåbentlig får vi snart flere sådanne komparative studier at se – og gerne inden 250 års jubilæet i 2064!

Michael Bregnsbo

⁶ Stein Tønnesson: „Seip, vi og de andre“, *Nyt Norsk Tidsskrift*, 1/1999, s. 94.